

Poeten från finnskogen

Artikel av författaren Per Meurling
tidningen Vi nr 14 1958

När Carl-Emil Englund nyligen fick ett av de tiotusen kronors-stipendier staten ger till författare av utmärkt förtjänst, var det många som häri först och främst såg en belöning av Boklotteriets skapare och chef. I så hög grad överskuggar numera framgångsrik ekonomisk verksamhet poesins små, i allt trängre krukor planterade rosenträäd. Det var säkert ganska få som visste att det var en av vårt lands finaste och mest äkta poeter, som med all rätt erhöll en senkommen hedersbevisning.

Carl-Emil Englund själv är idel tillbakadragen blygsamhet. Jag är i alla fall, sade han en gång, den näst största skalden från Grangärde.

Eftersom endast två skaldar, Dan Andersson och han själv, tycks ha sett dagens ljus i denna lilla socken var det inte övermodigt sagt. Men lyckligtvis kan diktares storhet inte mätas som rekryters längd vid en värnpliktsmönstring eller turistens på en passbyrå och därför behöver man inte fästa sig så mycket vid Carl-Emil Englunds av anspråkslöshet framtagna mätsticka. Han är säkert på sitt sätt och i sin egenart en lika stor poet som Dan Andersson.

Född år 1903 började han liksom den sistnämnde sin bana som kolveds- och timmerhuggare, gårdfarihandlare och vägvill vandrare. Han har fått arbeta sig fram under oavbrutna självstudier och i bister motvind. Men liksom Dan Andersson kunde han aldrig glömma sin fattiga barndom.

En av hans vackraste böcker, Minnet sliter i spindelväv (1951) handlar just härom. Englund presenterar ämnet på följande sätt:

"Några nötta ord från finnskogen, från de grå giktbrutna stugorna, inspunna i en grön väv av ensamhet och tystnad. De gömmer människor fåordiga som trädets rot och strävsamma som voro de strävsamheten själv."

När man tar itu med boken förundrar man sig emellertid till en början över den berättarteknik författaren betjänar sig av. Till synes händer det ingenting alls i hans bok. Man förs från den ena utsökta stämning- och naturmålningen till den andra. Endast glimtvis dyker, vad som hänt och skett, upp till ytan ur de djup, till vilka det sjunkit ner och vad som dominerar är den känsloton minnet

hållit kvar från barnåren. Det är fråga om en sorts lyssnande till hemliga viskningar och ur det växer de halvt utplånade synbilderna fram. Plötsligt lyser barndomen fram som en grotta av vita snölegender eller i solflimret över blåsippställen och lingontuvor. När man slutat läsningen har man dock utan att man själv riktigt märkt, hur det gått till, fått en mycket åskådlig bild av ett barndomsliv och detta i ett äkta minnesdunkel.

Det är mycket svårt att skriva en sådan bok. Hur bär sig Carl-Emil Englund egentligen åt? Han berättar om några hästar, som en natt betar i en hage. Från en närbelägen dansbana hörs fiol- och dragspelsmusik. Några fattiga pojkar är där och stjälar tagelstrån från manar och svansar. Alla dessa verklighetsmoment bygger Carl-Emil Englund in i varandra till en upplevelse, i vilken företagens spänning och pojkårens romantik förenas. Han smälter samman intrycken i stället för att hålla isär dem.

"Som knappt synliga väsen fladdrade hästarnas manar ut i rymden, de var nattens violintagel som spelade en hambo för snåren."

Men vad skulle pojkarna med tagelstråna till? I förbigående upplyser oss författaren om, att de var för fattiga att köpa sig linneråd och ville skaffa sig material till slitbara metrevar.

På det sättet löser sig armodsgrå verklighet ur poesin. Hela boken är skriven med sådan subtil berättarteknik. Ur poetens stämningsalstrande språkonst träder, burna av flyktiga antydningar, händelserna och miljön fram. Där är pojkens skräck, när han en kväll blir ensam i finnskogen. Där tjuvtittar han på den blonda flickan i fäboden, som klär av sig innanför ett fönster utan gardin, en situation full av övergångsårens ångestblandade vällust. Där lyssnar han till Skräddar-Blommen och andra sockenoriginal. Där leker han Rinaldo Rinaldini med sina lekkamrater, fiskar foreller i bäcken, plockar lingon för att få pengar till ett par vinterskor. Allt är omgivet av minnets egen formlöshet och barndomspoesiens sällsamhet.

Fattiglukten från stugorna, där mjölet är knappt och den bleka lungsoten spottar blod, blandar sig med naturmystiken. Nöden ger upphov till egendomliga fantasier om märkliga rikedomar. Skräddar-Blommen fantiserar med lysande ögon om tre stora kopparkittlar fyllda av idel guldmynt, som ligger nergrävda någonstans i trakten. Och kommer inte tranorna, som syns över grantopporna, från Afrikas diamantfält och har inte många av dem ädla stenar i krävan? Carl-Emil Englund återger med vemodig humor allt detta, men samtidigt tycks han redan som liten, då tre myror för honom var en karavan på väg genom öknen och en barkbåt ett skepp på världshavet, ha anat en av livets stora hemligheter:

"Äventyr kan aldrig köpas, med slantar fångas inte Kinas måne."

Det är från sin drömfyllda barndom i Grangärde Carl-Emil Englund bär med sig de lyhörda naturstämningarna, det skarpa sinne för naturens dagar och nyanser, som man möter i hans lyrik, men också den exotiska drömflykten bort från vardagen, kärleken till, som han i en dikt uttrycker det: "sagoförtäljaren vid den hemliga porten i Bagdad."

Många av hans dikter vittnar om den glädje Tusen och en natt berett honom. Men liksom Sindbad sjöfararen skulle han snart, då han kom ut i livet, upptäcka, att Fågel Rock numera lägger explosiva ägg, livsfarliga för en liten man i kitteldalen och att tillvarons gästabud icke, som man tror, äger rum på en fast ö utan på ryggen av en valfisk, vilken när som helst kan dyka ner i urtidsvattens mörka skräckdjup.

Carl-Emil Englund delade på trettioalet sin tid mellan konsum och sånggudinnans sociala strutar. Han hade onda aningar, men det var först kriget, som med sitt bistra allvar utlöste hans diktarkrafter. Det andra världskrigets ohygglighet och förljugenheten i vårt eget land under denna tid berövade honom alla illusioner om tillvarons karaktär. Han hörde inte till dem, som efter freden återgick till gängse idylltänkande.

I samlingen Ödslighet (1950) finns ett brottstycke av en större, aldrig helt fullbordad svit, som bär den symptomatiska titeln Utan mål. Det är en de största och samtidigt kusligaste dikter, som skrivits här hemma under de sista årtiondena. Här talar en i sin hjärterot sårad idealitet. Men vem vill berövas den optimism, i vilken redan Nietzsche upptäckte den abstrakta förnuftsmässighetens väsen? Carl-Emil Englunds vägran att prisa det så kallade framsteget, kallsinnighet mot dagens entusiastiska stormar i ett vattenglas och förakt för officiell humbug har otvivelaktigt bidragit till hans litterära isolering.

Även i sina senare diktsamlingar Det mörknar under träden (1951) och Eko av sommaren (1955) intar Carl-Emil Englund samma avböjande inställning till den härskande och gängse tidsandan. Till dem, som gläder sig åt det svenska smörgåsbordets politiska och kulturella motsvarigheter, riktar han sin festliga satir Ode till krabban: "Krabba på svenskt bord, havens drottning på husets stekfat - "

Hans dikter är fulla av skräck- och ångestupplevelser. Bildvärlden röjer ofta sitt ursprung i barndomshändelser:

"minnet snuddar vid ängarna i ungdomen
då händerna tvättades i åtrå och flickan drog sig undan.
Natten hänger i träden med vilt utspärrade fjädrar."

Särskilt den sista raden är utomordentlig med sin suggestion av tjäderlek, brunst, skräck, besinningslöshet och mörker. Man behöver bara läsa en enda sådan rad för att veta, att man har att göra med en stor och äkta poet.

Minnet sliter i spindelväv hette Carl-Emil Englunds bok om sin barndom. Det är intressant att se, hur envist han håller fast vid denna metafor, som för honom tycks vara central:

Med sång i vingen stannar småmyggen,
bestiger den förtrollade spindelbron,
fastnar med sina kläder.
Solen lutar sig över granarna,
spindeln skyndar ivrigt fram,
sticker gaffeln i de hjälplöst fångna.
Som en van spinnerska spinner han nya garn.
Det gäller nu som alltid
att binda sina nät med eftertanke.

Spindeln är vår kloka och mordiska civilisation, spindel nätet skönheten, livets underbara, men i grunden grymma lockelse. Bilden återkommer i en annan dikt, en kvällsstämning från skogen:

Här är spindlar med röda ögon, lönnmord av unga flickan, mossan darrar av fuktig vällust --

Spindlarna är dödssymboler. Englund ser "-- mosaik av spindlar i själens tält."
Spindelväven blir livsillusionen, själva, som de gamla indierna sade, Mayas slöja:

Skogens violetta sus är utan ärende,
hösten andas över spindelväven --

Gång på gång träder barndomsupplevelsen fram:

skönheten blåste sitt sommarhorn,
skräcken spände spindlar över skogen --

Följer man så på måfå en symbol hos Carl-Emil Englund som spindelvävs-
symbolen märker man, hur djupt rotade i det inre hans bilder är och upplever
på ett övertygande sätt äktheten i hans poesi.

Visserligen kan han, som i den grandiosa dikten Utan mål, i intellektuella och
retoriska antiteser, med svidande, självplågande pisksnärtar gissla samtiden
och själva livet sådant det blivit - utan inre godhet och värme - men hans poesi
har sina djupaste rötter i barndomen och hans främsta inspirationskälla är detta
sökande efter det svunna, i vilket Marcel Proust lärt oss att finna en av
diktandets stora hemligheter.

Mörka violiner
fågelvingar från det osägbara --

Där är i hans dikter en enkel ton, som kommer direkt från hjärtat, en naiv ton,
en folkviseton, en drömton från barndomsparadiset, Var det grått? Var det
fattigt? Där fanns fågel Blå. Där fanns moln, sol, måne och stjärnor. Där fanns
glädje mitt i skräcken och allt var rent och äkta, inte likt vår novembervärld:

med det regnmjuka vemodet,
med misströstans snö långt in i själen.

Med tanke på denna Carl-Emil Englunds naivistiska syn på poesin blir hans
avståndstagande från en av 40-talismens många strävanden, nämligen den att
intellektualisera lyriken, begriplig. I sin lilla egenartade betraktelse Poesiens
fjäril jagas av kirurger skriver han:

På gränsen mellan vaka och sömn öppnas porten till annorlunda.
Stjärnor klättrar på strå, moln badar i mörka källor. Här träffas aldrig
lyrikkirurgen, han med lupp i blicken, stetoskop i örat.

De är lärda bärare av intigheter, de fångar aldrig sländan. Den, som
alltför mycket analyserar dagdroppen blir till slut inte ens våt om
fingrarna --

Carl-Emil Englund hör till dem, som beundrar Carl Jonas Love Almquist och
hans Songes mer än en Tegnér's bländande retorik och som föredrar Geijers
lilla lyrik framför hans Vikingen och Odalbonden. Motsättningen framträder
ständigt på nya sätt i litteraturen. Den fridsamme Carl-Emil Englund har, när
det gäller sådana ting, ett tigerhjärta, men hans tiger har - som Harry
Martinson - frömjöl från liljor kring morrhåren.

Den diktare, som här behandlats, hör till våra stora och omistliga i närvarande stund. Det vore skada om hans obestridliga och för en poet förvånande praktiska duglighet - skapandet av Boklotteriet är ett storverk - skulle få folk att glömma det. I det verk det här gäller möter oss något mycket sällsynt, en man av vild, men egensinnig originalitet, en drömmare och älskare av det sköna, som alltid talar ur djupet av sig själv och ur ingen annans djup.